

Громада СХІД

для людей, про людей

безкоштовно

№2 (55)
2022

ВИКЛИК

Фото: Аліна КОМАРОВА

ВІД РЕДАКЦІЇ

МАРАФОН, ЯКИЙ ТРЕБА ПРОБІГТИ

Минулого року в українському Нью-Йорку на Донеччині розпочався безстроковий «Марафон, який ніхто не хоче бігти». А 15 січня 2022 року першим з жителів селища Нью-Йорк, хто отримав марафонську медаль, став 66-річний Юрій РИБАК.

Ідею марафону український Нью-Йорк запозичив у свого американського «тезки». Нью-йоркський марафон, заснований 1970 року – один з найбільших забігів у світі, який щороку залучає десятки тисяч учасників та отримує широке медійне висвітлення. А ось події на Сході України привертають набагато менше уваги світової спільноти. Тож за кілометр до лінії фронту на Донеччині народилася ініціатива відтворити ідею спортивного єднання заради підтримки тих, хто воює та потерпає від війни в Україні.

«Ми віримо, що одного дня зможемо безпечно бігти мирний марафон у будь-якому українському місті», – кажуть у приватній компанії «Нова пошта», яка підтримала проєкт з мотивуючою і дещо навіть провокативною назвою. Усього за десять днів на «Марафон, який ніхто не хоче бігти» зареєструвалися понад 35 500 учасників з 37 країн світу. Стартував забіг у першу неділю листопада – у день знаменитого Нью-йоркського марафону в США. І наразі вже випередив його за кількістю учасників, бо бігуни продовжують приєднуватися до марафону в онлайн-форматі. Станом на 1 лютого свої «кілометри підтримки» пробігли вже понад 54 тисячі людей: від українського Нью-Йорку до американського, від австралійського Брісбена до маленького села Сундой у Норвегії.

НА СТАРТ!

До першого етапу Марафону, який 20 листопада 2021 року відбувся власне у донецькому Нью-Йорку, долучилися близько 40 людей.

(Закінчення на стор. 5)

ЗА ЗАКОНОМ РІВНОВАГИ

Нещодавно науковці вирахували загальну вагу населення нашої планети. З'ясувалося, що все людство важить близько 300 мільйонів тонн, а людина у середньому – 62 кілограми. Це ми до чого? Зрозуміло ж, що хтось худий, а хтось гладший, і поки дехто скидає зайву вагу – інший голодує зовсім з інших причин. І, звісно, не дуже приємно відчувати себе тим, хто не має значущої ваги навіть у статистиці.

Втім, дивіться, навіть у «ситих» країнах люди втрачають рідних через сварки та розлучення, укорочують собі віку наркотиками чи самогубством. З усіх доступних можливостей вони чомусь обирають ті, які не ведуть до щасливого життя. А світ побудований на рівновазі. Це вищий закон, він прагне прибирати дисбаланси. Тобто, якщо хтось десь відмовляється від щастя, то комусь його має припасти більше (закони збереження, фізика, 7 клас). То чому б і не нам – у кого, здавалося б, і можливостей катма, і вибір між тим, що є, і тим, що може статися, часто роблять за нас?

Що нам заважає отримати свою законну долю щастя, якщо ми, звісно, навчимося не впадати у зраду ба навіть у паніку, навіть коли реально дійсно лякає? Авжеж, це природньо, це інстинкт і право лю-

дини: боятися за своє життя, за своїх рідних та близьких. Між тим це різні речі: боятися та панікувати. Бо страх змушує мобілізувати ресурси, а паніка – їх втратити. Невизначеність, у якій ми наразі перебуваємо, підживлює саме паніку.

І з нею треба і можна боротися. Впевненістю у правильності нашого шляху, новими знаннями про минулі досвіди наших співвітчизників, критичним мисленням – усі ці інструменти стануть у нагоді. І саме про них ми докладно розповідаємо у цьому числі «ГРОМАДИ Схід». Сподіваємося, для вас буде не лише цікаво, але й корисно.

«Ми всі ведемо свою війну і кожна, найменша перемога – гімн життя, що співаєється на зубах у смерті», – повторює одна з наших постійних героїнь, юристка-волонтерка Марина Пугачова. І радить єднатися, обмі-

нюватися ресурсами, ділитися внутрішньою силою з тими, хто занепадає духом. Не стидатися своїх страхів, бо озвучені – вони вже не такі страшні, а світ тоді не виглядає ворожим. І нашими стараннями поступово стає таким, в якому є місце спокою та щастю.

Редакція «ГРОМАДИ Схід» вірить і віритиме у врівноваженість світобудови. У сполученні судини і тепло стосунків між людьми. У наше вміння бути єдиними, долати перешкоди і перемагати. Пишіть свої думки з цього приводу, телефонуйте, ми підтримаємо. Зв'язатися з редакцією завжди можна через кол-центр, соцмережі, електронну пошту newspapergromada@gmail.com або на сайті <https://gromadaskhid.com.ua/> у розділі «Контакти».

Разом ми зможемо більше!

● Редакція газети/Громада

ФІЛЬМ ПРО ДІТЕЙ ВІЙНИ З ТОРЕЦЬКА ПОЇДЕ НА БЕРЛІНСЬКИЙ КІНОФЕСТИВАЛЬ

Світова прем'єра українського фільму «Терикони» про дітей, які живуть поруч з війною, відбудеться 15 лютого в рамках 72-го Берлінського міжнародного кінофестивалю. Створення фільму профінансовано за підтримки Держагентства з питань кіно.

За словами режисера Тараса Томенка, фільм художній, але знімали його способом документального спостереження: знімальна група не вказувала дітям-героям, як грати.

Головна героїня картини Настя – реальний персонаж. 31 грудня 2015 року її будинок був обстріляний, і дівчина втратила батька. За сюжетом, Настя не припиняє мріяти про новий будинок і пише листи Діду Морозу з проханням повернути батька до життя.

За даними ЮНІСЕФ, на українському сході близько 400 тисяч дітей ходять до шкіл неподалік від лінії розмежування та є потенційними жертвами війни. З 2014 року у Донецькій та Луганській областях на смерть підірвалися 42 дитини, а ще 144 отримали поранення.

УКРАЇНЦІ ЗМОЖУТЬ ОТРИМУВАТИ ДОВІДКИ ПОШТОЮ

В Україні збільшився перелік адміністративних послуг, які можна замовити у ЦНАПах, а результат отримати «Укрпоштою». Про це повідомляє пресслужба Міністерства цифрової трансформації.

Відтепер українцям більше не доведеться вдруге звертатися до ЦНАПу після того, як вони замовили оформлення необхідних документів. Отримати готові документи вони можуть просто вдома.

Раніше отримати поштою можна було тільки свідоцтво про народження – через сервіс «eМалютко». Тепер перелік таких послуг значно розширився.

Зокрема, поштою можна буде отримати витяги з державних реєстрів, дозвільні документи, результати пенсійних послуг, довідки про взяття на облік переселенців тощо.

Як зазначають у міністерстві, результати адмінпослуг можна буде замовити на поштове відділення або додому. А юридичні особи отримуватимуть документи на абонентські поштові скриньки, канцелярії або через представників.

КОРОТКО

«На кооперації в переважній частині спирається добробут народу. Через кооперацію, через організацію, через скупчення наших сил, через порядок і єдність ми вдесятеро можемо наші економічні сили, наш добуток», – це цитата з промови митрополита Андрея Шептицького на посвяченні прапора української кооперації 3 червня 1934 року. Зараз пояснимо, до чого тут церква взагалі і митрополит Шептицький зокрема. А поки – невеличкий історичний зріз, без якого буде важко зрозуміти, з якої прірви вибралося селянство Галичини на початку ХХ століття.

ІСТОРІЯ ЗЛИДНІВ

Наприкінці ХІХ століття Галичина у складі Австро-Угорської імперії займала площу близько 76 тисяч км² (приблизно, як сучасна Чехія), населення провінції складало 6,5 мільйонів осіб – більше, ніж на решті земель імперії. Через перенаселеність і малу кількість орних земель Галичина була для Австрії доволі важким регіоном. Щільність населення складала 81 особу на км² і була вищою, ніж у Франції та Німеччині тих часів. Але 75% складали селяни, і як їм прогудуватися, коли земельні наділи належали великим польським магнатам, а промислові підприємства розраховували лише на 7-8 найманих робітників – оце було питання.

Бідність і регулярний голод у регіоні були настільки поширеними, що вираз «галицькі злидні» став прислів'ям, а поляки часто глузливо спотворювали назву провінції «Галичина та Лодомерія» на «Голицю та Глодомерію» (від слів польською «голий» та «голодний»).

Селянам нічого не залишалося, як масово емігрувати, бо перспектив для них не було. Австрійська влада вважала, що Галичина не має розвиватися промислово, а лише слугувати постачальником харчових продуктів та сировини (лісу, солі та нафти) для інших провінцій Габсбургів. Замість інвестицій Галичину душили новими податками, кредити селянам давали лише під великі відсотки, до того ж вони не розумілися на торгівлі і не вміли грамотно продавати те, що вирощували. Тож села швидко занепадали. Близько третини всієї промисловості провінції складало пивоваріння, а алкоголізм ставав суттєвою соціальною проблемою (про це йдеться, наприклад, у повісті Івана Франка «Борислав сміється»).

Здавалося, кінця-краю цьому не буде. Допоки не почалося національне, а за ним і економічне відродження.

ПРОВІДНИКИ ЗМІН

Бойки, лемки, гуцули визнавали себе українцями, але не мали тієї еліти, яка б опікувалася їхніми інтересами. Зрештою цю роль взяли на себе прогресивні священники греко-католицької церкви – часто вихідці з тих самих селян, яким вдалося отримати певну освіту.

Один з таких, Микола Устиянович став співзасновником та головою товариства «Просвіта», яке поширювало серед селян письменність, просувало культуру і економічну грамотність. «Просвіт'яни» першими намагалися організувати на Галичині кредитні спілки, громадські крамниці та склади. Їм не завжди вистачало досвіду, проте вони створили підвалини для виникнення кооперативів-піонерів.

А справжнього поштовху економіка регіону зазнала тоді, коли митрополитом Галицьким 1901 року став Андрей Шептицький. Він походив зі знатного українського роду, який мав видатних політиків, письменників, художників, єпископів (один з них заклав собор Святого Юра у Львові). Лише після 30 років Андрей вирішив присвятити себе церкві, а до того вивчав за кордоном юриспруденцію та філософію, навіть розпочав військову кар'єру.

Окрім того, що митрополит мав кілька вищих освіт, він опанував ще й ремісництво та дбав, аби інші священники також вчилися ремесел і опановували торгівлю та бухгалтерію. Це, по-перше, привчало їх грамотно вести господарство (позаяк греко-католицька церква не мала жодної підтримки від влад, що приходили на Галичину), а по-друге – свої знання і вміння вони передавали селянам, допомагаючи їм ставати більш заможними.

«Бідним потрібно більше, ніж просто гроші, тому освічені чи заможні мають

ІСТОРІЯ

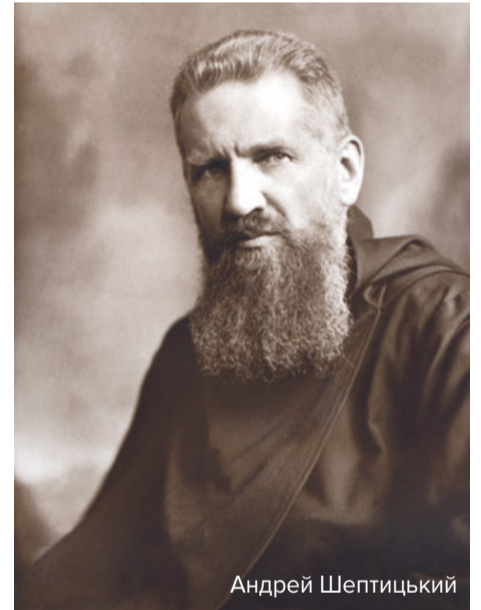
Гуцульська родина на перетині століть

ЯК КООПЕРАЦІЯ

ГАЛИЦЬКІ ЗЛИДНІ ПОБОРОЛА

Минулого числа у матеріалі «КВІТКАРІ З ЛІНІЇ РОЗМЕЖУВАННЯ» ми розповіли, як вступ до сільгоспокооперативу «Овочі Станичників» пришвидшив розвиток маленького сімейного підприємства у селі Нижньотеплому на Луганщині. Продукція фермерів отримала доступ до гуртових продажів, що збільшило обсяг виробництва і, відповідно, доходи. Саме так працює кооперація, і саме таким чином 100 років тому вона вже посприяла подоланню системної селянської бідності на Галичині. Про цей корисний та досі актуальний досвід, коли солідарність, ініціативність і любов до праці розвернули ситуацію у великому регіоні, ми і хочемо розповісти сьогодні.

Андрей Шептицький

допомагати тим, хто знаходиться у скрутці. Навчити бідних, показати їм, як покращити свою долю». Цей принцип Андрей Шептицький невинно втілював у своїх починаннях, які ніколи не обмежувалися церковним життям.

Митрополит доклався до створення усіх засад, на яких будувалася нова галицька економіка. Свої власні гроші та інтелектуальні здібності священників він скерував на створення прошарку освіченого селянства. Ним було введено таке правило: якщо чернецтво хоче отримувати допомогу з митрополичого фонду, то при своєму монастирі воно зобов'язане створити осередок освіти. Так почали з'являтися громадські школи, де навчали молочарської, садово-городньої, господарської справ, торгівлі, архітектури. За ініціативи та фінансової підтримки митрополита було створено також першу сільськогосподарську школу для сільських господинь. 1908 року Шептицький власним коштом заснував лицей, який навчав вихідців із селянських родин на підприємців – зі знаннями у різних галузях сільського господарства, економіки, торгівлі.

Створюючи середовище, сприятливе для розвитку кооперації, Андрей Шептицький інвестував сам і переконував інвестувати інших заможних українців у вже існуючі та новостворені кооперативні спілки. Вони призвичаювали селян до сучасного ведення сільського господарства, підвищення рентабельності виробництва, бухгалтерського обліку.

Шептицький просував розвиток бізнесу на засадах християнської моралі і керувався думкою, що підприємницька діяльність повинна мати за мету не тільки отримання прибутку, а й розкриття творчого потенціалу людини. Навіть малограмотний селянин має потенціал, даний йому Богом, і розкрити його може лише однодумець-фахівець в умовах сільськогосподарського кооперативу.

Сам митрополит мислив стратегічно. Наприклад, усвідомлюючи важливість логістики для молочної сфери, придбав для кооперативної спілки «Маслосоюз» 19 автомобілів. У свою чергу «Маслосоюз» видав купони на молоко, які митрополітичній секретаріат розділив між бідними жителями Львова. Згодом «Маслосоюз» вже постачав галицькі вершки усьому світові.

Аби підтримувати сільські кооперативи, 1910 року Шептицький став одним з засновників Земельного іпотечного банку – першого в Україні. Цінні папери банку невдовзі визнавалися у всіх банках Європи і навіть США. Внесок митрополита був і у створенні страхового товариства «Дністер», яке захищало від пожеж, крадіжок, руйнацій та гарантувало взаємодопомогу.

Або ось приклад створення священницької кооперації «Власна поміч», що розвивала молочарні та пов'язані з ними виробництва. Священники купували акції і таким чином фінансували селян, щоб ті мали гроші для обробки землі.

Так поступово ініціатива Шептицького з кооперативної взаємодії масштабувалася за підтримки населення на весь регіон. До початку Першої світової війни на західноукраїнських землях діяло вже 1 500 кооперативів. Галичина більше не була найбільш бідним регіоном Австрії. А її ВВП на душу населення був мінімум на чверть вище, ніж на підросійських українських землях.

Тож відволочемося від культової постаті Андрея Шептицького і сфокусуємося на показниках, які демонстрували українські кооперативи, аж поки їхня діяльність не була припинена вторгненням до Галичини Радянської влади та подальшою «націоналізацією» усіх економічних та інтелектуальних здобутків попередньої доби.

Одна з крамниць Маслосоюзу у Львові

був для населення краю дієвим інструментом боротьби за свою ідентичність. Ветерани Української Галицької Армії щодо вступу до кооперативів казали так: «Працюючи в кооперативах, ми знову стаємо воїнами нації». Адже прибуток кооперативів означав гідне життя селян, самоврядування громад, розвиток багатьох галузей підприємницької діяльності. Зокрема, видавничої: відомо, що у міжвоєнний період українські газети для селян, які видавалися у Львові, були прибутковими, хоча селяни за них фактично не сплачували, бо передплату їм компенсували насінням страхової компанії, зацікавлені у розвитку української просвітницької преси.

Отже, за лічені роки українці Галичини довели спроможність будувати своє майбутнє, навіть не маючи власної держави. Просвітницька робота, доволі якісні правові умови за Австрії, національна солідарність еліт та суспільства у міжвоєнний період разом з працездатністю українців створили справжнє диво. Галичина у буквальному сенсі вилізла зі злиднів, а стандарти життя людей суттєво підвищилися.

На жаль, тих руйнувань, яких не змогла завдати зростаючому фінансово-торговельному сектору Галичини польська влада, завдала влада радянська. З 1939 року західноукраїнські селяни стають складовою системою, у якій ефективні принципи кооперації скасувалися під тиском недієздатних установ «планової економіки». Замість багатіти селяни були змушені працювати за трудові у колгоспах.

Але ж рецепт успіху, замішаний на традиціях кооперативної єдності, українські емігранти вивезли до Північної та Південної Америки, Західної Європи та Австралії. Як гриби, за океаном почали з'являтися українські кредитні спілки з пропозиціями доступних позик, які втікачам від більшовиків інакше ніде було взяти.

Успіх українських кредитних спілок підтверджується такими цифрами: до кінця 1990-х лише в США вони мали активи в 1,1 мільярда доларів. Через десять років активи 17 українсько-американських кредитних спілок зросли до 2,1 мільярда доларів.

Ці кредитні спілки і надалі продовжують місію українського кооперативного руху – служіння громаді. До початку війни вони жертвували мільйони доларів на підтримку українських громадських організацій, а після 2014 року – на зменшення наслідків бойових дій на Сході України.

● Анастасія КУДРЯШОВА/Громкор
Дякуємо за співпрацю порталу
«Останній капіталіст» та особисто
Валентині Краснопорову

✓ «НАРОДНА ТОРГІВЛЯ»

Перше кооперативне підприємство Галичини було засновано 1883 року у Львові на базі громадських крамниць «Просвіти». Підприємство вчило селян продавати та допомагало їм налагоджувати торгівлю. До Першої світової війни воно стало спілкою майже 100 кооперативів, яка працювала з понад 800 крамницями.

З 1926 року «Народна торгівля» стала фаховою централлю споживчої кооперації, яка спеціалізувалася на імпорті колоніальних товарів. І це додатково свідчить про певний достаток українського населення у міжвоєнний період.

✓ «МАСЛОСОЮЗ»

Найвідоміший молочний кооператив Галичини створений 1904 року священником-просвітнянином Остапом Нижанківським. Його ідея спочатку не мала масштабної візії: він просто хотів дати селянам можливість вигідно продавати своє молоко. Але вже до 1914 кооператив об'єднав приблизно 100 невеликих молочарських спілок, куди селяни здавали близько 7,5 мільйонів літрів молока, з якого на рік вироблялося близько 300 тисяч кілограмів масла.

1939 року до «Маслосоюзу» входило 500 тисяч з 800 тисяч українських господарств – практично кожне друге.

Виторг «Маслосоюзу» складав до половини усього молочного експорту Польщі. Польські виробники навіть робили контрафакт, загортаючи своє масло в упаковку «Маслосоюзу», аби вигідніше його продати.

За 1926–1930 роки лише за кордон «Маслосоюз» продав 812 тонн масла. Свою продукцію кооператив поставляв не тільки до Європи, а й до Палестини.

✓ «ЦЕНТРОСОЮЗ»

Одна з найвідоміших торгових мереж на заході України з'явилася 1911 року. За рік компанія мала філії в 16 містах Галичини, а своєю діяльністю сягала Буковини, Закарпаття, Боснії, ще й обслуговувала українську еміграцію у Канаді та США.

Наявність на той час вигідних кредитів дозволила «Центросоюзу» вже 1912 року мати торговий обіг понад 2 мільйони доларів. Надалі ці показники тільки збільшувалися.

Наприкінці 1938 року «Центросоюз» об'єднав 189 членів – місцевих союзів та кооперативних гуртівень.

✓ «ДНІСТЕР»

Страхове товариство «Дністер» разом із заснованим ним 1894 року кооперативним банком утворило перший у Галичині фінансовий конгломерат, що поєднував страхові й банківські послуги. Членами банку могли стати ті, хто уклав договір страхування у товаристві «Дністер».

1929 року «Дністер» мав близько 96 тисяч членів.

Як і інші кооперативні установи, «Дністер» проводив активну меценатську діяльність, вкладаючи велику частку своїх статків у розвиток громад.

✓ «ЦЕНТРОБАНК»

Центральний Кооперативний Банк утворився 1924 року на базі «Краєвого союзу кредитового», який з'явився ще на перетині століть.

1939 року «Центробанк» налічував 1 889 членів, у тому числі 1 732 кооперативи, між ними – 113 українських банків. Сума обігу у злотих була еквівалентною 13,3 мільйонам доларів.

ЕНЕРГІЯ РОЗВИТКУ

Нагадаємо, що після Першої світової війни Австро-Угорщина зникла зі світової мапи, натомість Польща отримала незалежність, ще й імперський «спадок» у вигляді західноукраїнських земель. Авжеж, польська влада розглядала цей спадок як об'єкт культурної та економічної експансії. А у кооперативах бачила потужну загрозу своєму впливові.

Тому час від часу українців обтяжували бюрократією й утисками обмеженнями на діяльність. Наприклад, «Дністер» 1935 року позбавили концесій на страхування нерухомого майна від вогню. Але товариство і потому залишалося успішною підприємницькою інституцією Галичини.

Попри утиски люди продовжували брати участь у корпоративному русі. Великий обіг українського капіталу

ЧУЖИНЦІ ТУТ НЕ ХОДЯТЬ

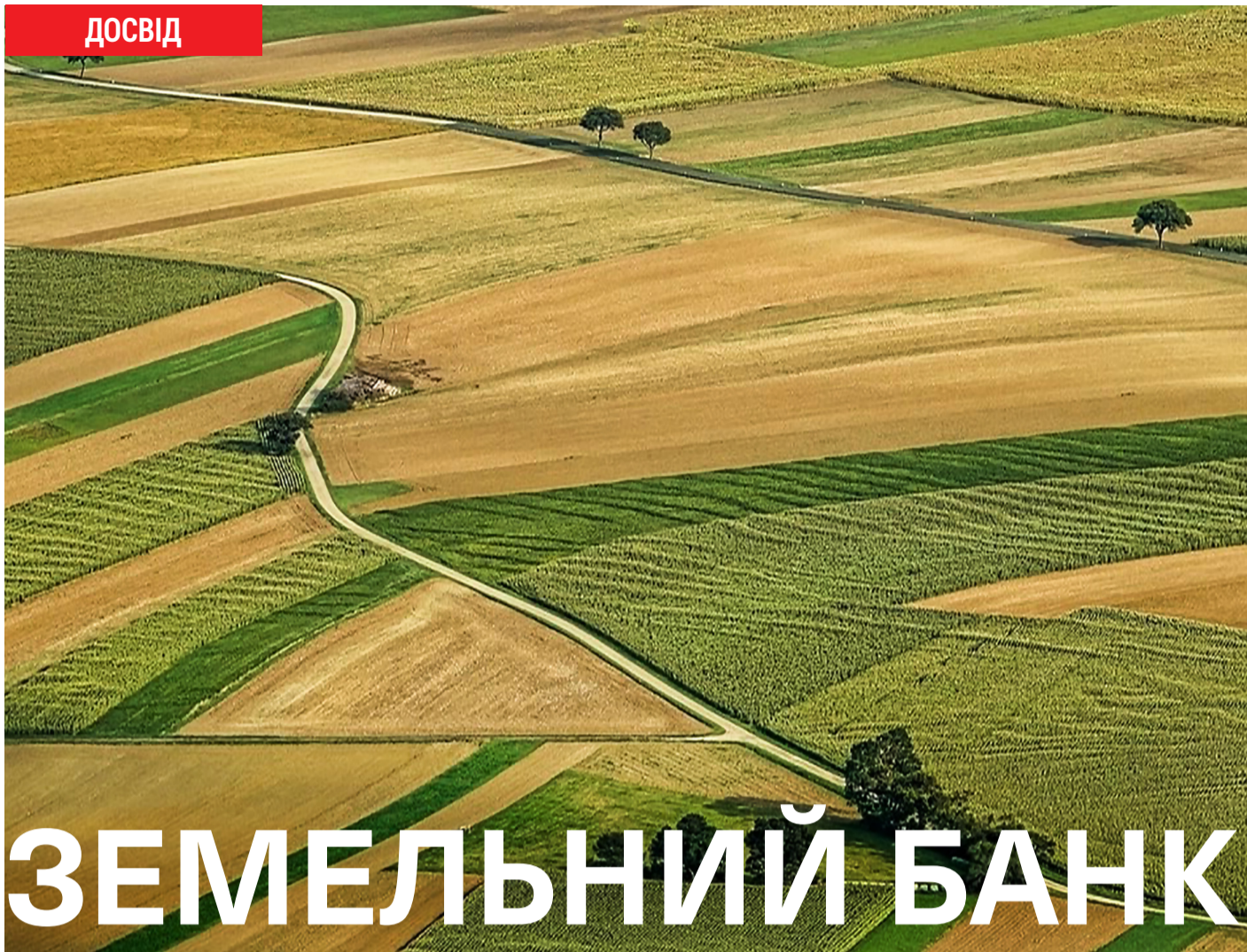
На початку реформи у Нікольському склалася стандартна для всієї України ситуація: за законом земля могла відходити у власність кожного охочого придбати свій пай у 2 гектари. Це конституційне право громадян України, йому б ніхто не завадив. Але проблема полягала в тому, що 99% людей, отримавши свій земельний пай, зазвичай віддають його в оренду великим фермерам чи сільгоспвиробникам або ж продають. Останнє найбільш небезпечно для громади, бо земля назавжди відходить новому власникові, а місцевий бюджет не отримує нічого, окрім податку на землю.

А бюджет Нікольської громади був на той момент у катастрофічному стані. Адже після реформи децентралізації кожна громада мала формувати його самостійно, за рахунок власних ресурсів: підприємств, фермерських господарств та землі. Нікольська громада багата на ресурси, але стикнулася з тим, що підприємці традиційно приховували статки, а оренду землі люди сплачували або за неоновленими ставками по договорах, укладених на строк до 49 років, або не сплачували взагалі. Корупційні схеми, що роками існували на земельному ринку, аж ніяк не сприяли наповненню бюджету громади.

– Погодьтеся: одна справа, коли людина для себе щось вирощує, піднімає свій економічний стан, сплачує податок, а ми це розуміємо як розвиток дрібного фермерства і готові до цього, – каже Нікольський селищний голова Василь Мітько. – Зовсім інша, коли великий фермер має неабиякий прибуток з цієї землі, володіє нею, а громада отримує лише податок на землю, бо усі доходи зазвичай приховуються.

Аби запобігти непрозорим схемам та «розсіюванню» земельних ресурсів, Нікольська громада прийняла амбіційне рішення запровадити у себе практику, яка існує у багатьох розвинутих країнах (зокрема, у США) – створити власний земельний банк.

– У Нікольській громаді були два варіанти розпорядження землею, – пояснює керівник юридичного проєкту БФ «Карітас Маріуполь» Олександр Магдаліц. – Один варіант – роздати землю всім мешканцям і не отримувати від оренди жодної копійки в бюджет. І другий варіант – зарезервувати її, а потім передати в оренду на певний термін тим самим людям. Громада після довгих обговорювань вирішила обрати другий варіант. Тож для земельних ділянок, які ще не були передані з комунальної власності у приватну у вигляді «шматочків» по 2 гектари, було створено систему оренди, офіційно оформлену через механізм аукціонів. В результаті земля повністю залишилася у громаді, власники – місцеві, нема орендарів та

ДОСВІД

ЗЕМЕЛЬНИЙ БАНК ДЛЯ ГРОМАДИ

Мало володіти таким потужним ресурсом, як земля, треба ще й ефективно ним користуватися. Якщо громада впроваджує розпочату 2021 року земельну реформу не «для галочки», вона у перспективі має отримати багато переваг, що сприятимуть її розвитку. На це, зокрема, дуже розраховують жителі Нікольської громади на Донеччині, де смілива земельна політика вже додала до бюджету пів мільйона гривень.

фермерів ззовні. Як кажуть, все своє, чужинців тут немає. Відтепер кожен з селян може обробляти свою ділянку, щось вирощувати на ній, продавати, поповнювати власний бюджет і наповнювати бюджет громади сплатою оренди. Громада, в свою чергу, буде використовувати ці гроші на розвиток: хоч дороги ремонтуй, хоч школу відбудувуй, хоч лікарню. Можливостей безліч.

За попередніми розрахунками, створення земельного банку та його діяльність через аукціони залучили до громадського бюджету Нікольського 500 тисяч гривень на рік.

– Створивши земельний банк, ми зберегли свою землю, легалізували доходи від оренди та запобігли вико-

ристанню землі «в чорну», – впевнений Василь Мітько. – Дуже радий, що більшість людей сприйняли створення земельного банку правильно. Невдоволеними залишилися ті, хто приймав участь у корупційних схемах. Були з їхнього боку спроби підбурювання населення, дестабілізації, але ми затвердили все на сесії більшістю голосів, зробили процедуру прозорою, навіть пішли на певні витрати для оформлення документів на участь в аукціонах. Це того варто.

ЗЕМЛІ НА ВСІХ НЕ ВИСТАЧИТЬ

Якщо подивитися на карту земель сільськогосподарського призначення, то навіть необізаному у математиці стане зрозуміло, що володіти такою

землею пощастить лише кожному 20-му українцю. І це з урахуванням того, що більша її частина вже була приватизована ще до реформи. Модель, яку для Нікольського розробили юристи «Карітасу», пріоритетне право на володіння землею надає саме мешканцям громади, а не сусідам, які прийдуть у пошуках земельної ділянки. А також захищає й тих мешканців, які не стануть землевласниками.

– Навіть не отримавши свій клатчик землі, людина, яка має намір жити у цій громаді, все одно відчує зиск у вигляді певних покращень рівня життя та комфорту, які будуть реалізовані за кошти громадського бюджету. Вона точно буде знати, що навкруги все зроблене, відремонтоване, побудоване – це все для неї, – каже Олександр Магдаліц.

За його словами, 500 тисяч гривень до бюджету на рік – не остаточна цифра. Вона може зрости до 1 мільйона гривень на рік після ретельного аналізу використання землі, що знаходилася у приватній власності ще до впровадження реформи.

– Треба розібратися з цільовим призначенням землі, подивитися податкову сітку, наскільки вона справедлива для всіх. За рахунок цього можна підняти дохід громадського бюджету, не придушуючи економічний стан населення. Головне, що ми зробили перший крок і не тільки залучили гроші у громаду, а й допомогли зберегти головний скарб – землю, загальна ринкова вартість якої на сьогодні складає 6 мільйонів гривень, – зауважує юрист.

Сума податку, встановлена у Нікольському, не велика, всього 1% від вартості земельної ділянки. В грошовому вимірі це складає 300 гривень з одного гектара на рік. Пів мільйона гривень у бюджеті ОТГ сформовані саме з цих виплат. Це дає змогу використати їх на соціальні програми. У громаді збираються на ці гроші покращити стан доріг, зробити вуличне освітлення, забезпечити шкільне харчування, компенсувати

Обговорення у Нікольському

пільговий проїзд у транспорті для ветеранів, відремонтувати школи та дитсадки.

До речі, до доходного фонду Нікольської громади ще не увійшли водні ресурси, право на оренду яких до реформи можна було отримати тільки в області. Наразі саме триває робота з передачі в оренду ставків та земель, де городина рости не буде. Адаже тепер все змінилося, і вже не треба домовлятися у чиновницьких кабінетах, аби орендувати ставок. Достатньо взяти участь у торгах, маючи офіційні гроші на придбання того чи іншого об'єкта. Це сприятиме розвитку фермерства, вважають фахівці. А громада отримає орендаря, здатного платити, а не приховувати статки та домовлятися.

ХТО ЩЕ ХОЧЕ МІЛЬЙОН?

Досвід Нікольського з формування земельного банку зацікавив сусідів. Наразі за такою ж процедурою почала працювати ВЦА у Мирненській громаді. Громада має у розпорядженні багато землі, термін оренди за попередніми довгостроковими угодами вже вичерпано, тож юристи «Карітас Маріуполь» вважають, що в неї великий потенціал. За законом ВЦА може тільки передавати землю в оренду, а не продавати, і це обмеження робить модель земельного банку ще більш привабливою.

Цим шляхом збереження земельного фонду зацікавилися і у Маріупольській громаді. Бо, як каже Нікольський селищний голова, хто береже землю, той думає про майбутнє.

● Ірина ГОРБАСЬОВА/Громада

Володимир ВЕСЬОЛКІН, голова Мирненської ВЦА:

– Для нас важливо вирішити питання наповнення бюджету. На даний час є проблеми з ухилянням від сплати податків підприємствами, приватними підприємцями та особами, які обробляють землю, взагалі не уклавши договору. Є проблеми зі збереженням культурної спадщини – маю на увазі кургани, які без будь-якого дозволу, самовільно почали обробляти місцеві мешканці. Ці землі треба зберегти для нащадків. Є землі, які треба прийняти у комунальну власність, але не від держави, а від невідомих юридичних осіб. За документами вони й досі володіють цією землею на підставах актів постійного користування, але припинили своє існування як юридичні особи. Для нас подібні речі виглядають проблемою, бо в нас ще недостатньо досвіду для їх розв'язання, а для юристів «Карітасу» це повсякденна праця. Щоб не прокладати нові стежки, а робити правильні, юридично обґрунтовані кроки, впевнений, що звернемося до них ще не один раз і по нормативні акти, і по допомогу.

ВИКЛИК

МАРАФОН, ЯКИЙ ТРЕБА ПРОБІГТИ

(Продовження. Початок на стор. 1)

Серед них – активісти місцевої організації «Ініціативна молодь українського Нью-Йорка», військові волонтери, ветерани АТО/ООС та військовослужбовці, що наразі захищають тут Україну.

За умовами Марафону кожен може пробігти будь-яку дистанцію. Ньюйоркці вирішили, що бігтимуть через усе селище, від межі до межі з позначками «Нью-Йорк». Стартували усі разом, але весь маршрут вдалося подолати тільки військовим та молоді, адже відстань доволі велика – чотири кілометри. Отже, дехто пробіг із прапором лише центром селища, а далі вже їхав автівкою. Але на фініші усі зібралися разом, щоб відсвяткувати перемогу.

Команду «На старт! Увага! Марш!» дав один з найстарших учасників забігу – волонтер, громадський активіст, майстер спорту міжнародної категорії Юрій Рибак.

УВАГА!

– Спорт – загартування на все життя, – каже пан Юрій, якого ще у шість років батьки відвели у Добровільне спортивне товариство «Локомотив» у Донецьку. – Займався стрибками у воду, потім плаванням, з 1971-го – сучасним п'ятиборством. Два роки з цього виду спорту представляв збірну України. 1974 року став майстром спорту міжнародного класу.

Свою нагороду за участь у «Марафоні, який ніхто не хоче бігти» Юрій Рибак подарував онукові Тимофіїві, який є незмінним учасником усіх акцій, підтриманих та започаткованих дідусем. А їх чимало...

Війна змінила розмірений графік життя пана Юрія напередодні виходу на пенсію. Щойно Нью-Йорк (тоді ще – селище Новгородське) було звільнено, чоловік разом із вже покійним місцевим підприємцем та меценатом Юрієм Жуковим став допомагати військовим, які боронили цю територію. Збирали та возили на передову одяг, продукти, матраци, аби хлопці ночували не на голій землі. Купували перев'язочні матеріали, ліки...

Згодом, коли армія зміцнилася, Юрій Рибак почав працювати над розвитком рідного селища. Разом з краєзнавцем Євгеном Шильниковим, молодіжною організацією та іншими активістами добивалися повернення містечку історичної назви – Нью-Йорк. Переконували людей у необхідності цього кроку, збирали в громаді підписи, гроші.

– Навіть у відео для Верховної Ради знявся, щоб переконати: історичне ім'я потрібно повернути, – каже пан Юрій і

прибирають після себе... Може причина – війна? – розмірковує чоловік та сподівається на молодь та школярів, які підтримали заходи з упорядкування ставка. – Приємно, що твою справу є кому продовжувати. Адаже моїх однолітків стає все менше...

До слова, поки що найстаршим з місцевих мешканців, хто пробіг «Марафон, який ніхто не хоче бігти», є ще один військовий волонтер – Олег Василенко, якому 70 років.

МАРШ!

– Я долучився до Марафону, щоб протидіяти російській агресії, яка вже вісім років заливає кров'ю мою рідну Донеччину. Донеччина – це Україна! – наполягає пан Юрій і запрошує доєднатися всіх охочих.

Пробігти Марафон можна будь-де та будь-коли. Будь-яку відстань. До речі, найкоротшою дистанцією можна вважати 400 метрів, які подолали учасники 26-ї Української річної антарктичної експедиції зі станції «Академік Вернадський». Вісім зимівників нерівною слизькою поверхнею пробігли символічне коло навколо будівлі аерології.

Роздрукувати стартовий номер з фактами про війну на сході України можна безоплатно на спеціальному сайті, який «Нова пошта» створила для реєстрації бігунів – <https://marathonnoonewantstorun.org/>.

Згодом, окремо від стартового набору та цифрової медалі, учасники отримають поштою медаль, яка містить частинку використаної гільзи. Вона – нагадування про війну і подяка кожному, хто підтримує українців у їхньому щоденному марафоні за життя та свободу.

● Надія ГОРДІЮК/Громкор

додає, що після окупації зовсім іншими очима став дивитися на свій Нью-Йорк, колишній комфорт та славу якого дуже хоче відновити.

Аби показати приклад, активіст разом із командою друзів свого онука Тимофія започаткував акцію з прибирання узбережжя ставка. Акцію назвали «Перлина Нью-Йорка», адже ставок, розташований у мальовничому місці – справжня окраса селища. Там організували відпочинок ще німецькі колоністи, засновники промислового Нью-Йорка.

– От, наприклад, я рибалка, тож ставок для мене улюблене місце. У нас там така краса! Але останніми роками люди стали якісь байдужі. Кидають сміття, не

Найчастіше, з чим стикаються водії на зимових дорогах – це перемети-вали сухого снігу різної висоти. На ступінь занесення доріг снігом впливають різні чинники, зокрема швидкість вітру, рельєф місцевості та обсяги снігопереносу. І навіть на щойно прочищених дорогах може знову досить швидко з'явитися нездоланий сніговий намет.

Незважаючи на доволі прості та очевидні правила зимового пересування автівкою, не всі водії заздалегідь готуються до можливих надзвичайних ситуацій. Щось може статися будь з ким, лише не зі мною – упередження, стало не лише на Луганщині.

Найбільш підготовленими до небезпек на трасі виявилися водійки. Пані Зінаїда з Попасної має 10 років водійського стажу, тож у багажнику її автомобіля, як у жіночій сумочці, можна знайти багато чого. Зокрема, обов'язково є лопата, сіль, буксирувальний трос, компресор, домкрат та жилет зі світловідбиваючими елементами.

Пані Світлана з Гірського теж возить з собою лопату, хоча ще жодного разу не скористалася нею:

– По-перше, я не боюся ожеледиці, бо завжди обираю надійні зимові колеса. А по-друге, у нас в регіоні живуть дуже доброзичливі та чуйні люди, які завжди зупиняються на трасі і пропонують свою допомогу, якщо бачать, що ти їй потребуєш.

Чоловіки, з якими довелося поспілкуватися, виявилися більш безтурботними. Свою самовпевненість здебільшого пояснюють тим, що зими останнім часом не надто суворі, а дороги між містами та селами вчасно розчищаються дорожніми службами.

Втім, мешканець Попасної Георгій Белоненко поділився історією порятунку зі снігового полону, яка сталася з ним декілька років тому:

– Як вирушав вранці по справах у межах району, нічого не віщувало біди, погода була чудова. Але надвечір почалася завірюха, і я просто не встиг виїхати з бездоріжжя на трасу. Коли зрозумів, що самотужки мені не вдається визволитися з кучугур, довелося подумати про допомогу. Перша думка була зателефонувати друзям, але, маючи легковий автомобіль, вони мало чим могли б мені допомогти. Вагався. Але все ж таки викликав службу порятунку 101. Рятувальники оперативно витягли мій автомобіль на трасу, і я зміг швидко дістатися додому, навіть замерзнути не встиг.

Начальник 30-ї державної пожежно-рятувальної частини Головного управління ДСНС України у Луганській області Віталій Шахов радить у разі потрапляння у небезпечну ситуацію на трасі не вагатися, не зволікати, а одразу телефонувати до служби порятунку, аби зберегти своє життя та здоров'я.

– Після отримання дзвінка до служби 101 ми одразу вирушаємо на допомогу, – каже рятувальник. – Для таких випадків у нас є спеціалізована пожежно-рятувальна техніка та устаткування. Наприклад, «ГАЗ-66» – всюдихід, який обладнаний

ДОПОМОГА

З-ПІД СНІГОВОГО

ПОЛОНУ

Коли чекаєш на зиму, то уявляєш, як романтично падає сніг, дітлахи ліплять сніговичків та бавляться у пухких кучугурах, а твої долоні зігріває гаряче горнятко з чаєм. Але у природи свої сценарії, які передбачають ще й заметілі, ожеледицю та занижкі температури. І одна справа, коли негода вирує за вікном теплої домівки, а інша – коли хуртовина застаеть у дорозі.

Георгій Белоненко був врятований із замету

Світлана Лавриненко ожеледиці не боїться

автономною пічкою, тому є, де зігрітися і навіть випити гарячого чаю. До місця призначення дорожня служба обов'язково розчищає дорогу. Це дозволяє швидко потрапити до місця події. Зазвичай протягом години врятовані водії вже можуть продовжувати свій шлях.

● Катерина КАРПЮК/Громкор

Працівники Державної служби України з надзвичайних ситуацій наполегливо рекомендують утриматися від подорожей автомобілем у несприятливу погоду, особливо сільськими дорогами. Але якщо вже поїздка невідкладна, треба дотримуватись певних умов:

- Впевнитися, що в автомобілі достатньо палива. На випадок, якщо в дорозі ви потрапите у скрутне становище, до отримання допомоги вам має бути чим обігрівати авто, аби не замерзнути.
- Лопата у багажнику буде незайвою. До приїзду рятувальників ви матимете можливість почати рятувальні дії самотужки.
- Можна зазастися декількома пачками солі і пакетом піску. На випадок сильної ожеледиці ці сипучі речовини допоможуть вам зрушити з місця.
- За можливості варто придбати ланцюги протиковзання. Багато місця вони не займають, а у слушний час можуть допомогти рухатися бездоріжжям і підвищити керованість автівки під час рятувальної операції.
- У дорогу треба взяти термос з гарячим напоєм і подбати, аби ваш одяг був достатньо теплим та зручним, а телефон – зарядженим.
- Найголовніше – не панікувати і пам'ятати, що виклик рятувальників безоплатний. Тож, якщо самотужки вибратися з узбіччя чи із замету не вдається, сміливо набирайте 101.

Коли я заходжу в гості до своєї 83-річної бабусі Світлани Ілліви, вона за чашкою чаю зазвичай любить переказувати мені новини, які десь почула або прочитала. Але останнім часом почала скаржитися на високий тиск та сердечний біль після перегляду вечірніх новин по телебаченню. Я її дуже люблю, тому намагаюся убезпечити від хвилювань. Багато разів просила її не дивитися телевизор перед сном, але довго в інформаційному вакуумі бабусі знаходиться все ж таки складно. Тому я вирішила навчити її перевіряти новини. Коли вона дізналася кілька головних ознак фейкових новин та стала вдумливо споживати інформацію, здоров'я покращилося. Тепер я хочу поділитися своїми правилами перевірки новин і з читачами «ГРОМАДИ Схід». Адже якщо цьому змогла навчитися моя бабуся – зможете й ви.

БЛИСКАВКИ МАСОВОГО УРАЖЕННЯ

У чому загрозовість фейкових або маніпуляційних новин? Вони зазвичай створені доволі грамотно, аби запустити «вірусний» ефект: сьогодні хтось дописує про вигаданий факт у соцмережах, а назавтра його вже цитують телевізійні канали. Бо, на жаль, українські медіа не вмюють або не хочуть перевіряти факти.

2018 року це довела експертка Інституту розвитку регіональної преси Альона Романюк. Вона вирішила дослідити, наскільки українські медіа вразливі до фейків і розіслала на редакційні адреси 160 ЗМІ вигадану нею новину «У серпні мешканці Запорізької області зможуть побачити кульові блискавки». Пресреліз вона склала від неіснуючої організації «Українській підрозділ Всесвітньої організації управління океаном та атмосферою», для якої сама ж намалювала логотип. Додала до повідомлення посилання на справжній звіт NASA, де про кульові блискавки взагалі не йшлося, а до контактів – вигадане ім'я та свій телефон.

За пів години після розсилки з'явилася перша публікація, а за п'ять годин реліз опублікували вже понад 70 видань! Всі вони повторювали викладені у пресрелізі абсурдні поради на кшталт «не панікуйте, кульові блискавки можуть відчувати хвилі вашого страху» або «відсуньте всі металеві речі з позиції навприсядки».

Наступного дня сюжет про блискавки вийшов на «+1», і надалі ще сотні українських видань оприлюднили фейк вже з посиланням на ТСН. Жодне з них не звернулося по уточненню інформації, не загнуло, чи існує така організація, не зателефонувало до Гідрометцентру, аби з'ясувати, чи кульові блискавки неможливо спрогнозувати.

Коли інформаційна хвиля вщухла, встигнувши перелякати мільйони людей, а Альона розповіла, що новина фейкова – деякі медіа прибрали її зі своїх сайтів, але ж не спростували. Так всі побачили, що проблема із критичним мисленням існує не лише у споживачів інформації, але й в українських журналістів.

НА ВІЙНІ ЯК НА ВІЙНІ

Критичне мислення – це потреба ставити собі питання і шукати на них відповіді. На цьому принципі базується моя інструкція, якою я пропоную користуватися усім.

1. ОБОВ'ЯЗКОВО ПЕРЕВІРЯЮ ПЕРШОДЖЕРЕЛО

Пам'ятаєте, нещодавно деякі ЗМІ поширювали інформацію про накопичення біля українських кордонів польових шпиталів РФ із запасами крові? Скільки ж заспокоїливого було випито моєю бабусею через цю новину! Вона навіть «тривожну валізу» починала збирати. Але ж ця інформація з посиланням на анонімних посадовців не була підтверджена жодним офіційним джерелом. Сайт Міністерства оборони України повідомив, що біля кордонів нічого такого не спостерігається, а метою даної інформаційної «інтервенції» було провокування паніки.

Отже, якщо у новинному повідомленні посилаються на «анонімне джерело», то я не вірю. Довіряю лише державним сайтам та незалежним ЗМІ з високим рейтингом.

ЗАХИСТ

Фото: Ірина ГОРБАСЬОВА/Громада

ЩО СКАЗАЛА ОДНА БАБА

А до вашого селища вже теж приїхали іноземні журналісти? Останнім часом їх на Сході стало так багато, що сумнівів немає: ми знову на передовій великої війни, принаймні інформаційної. А якщо так – маємо подбати про свою психологічну безпеку. Бо кожен з нас має сумний досвід, як діяти у разі загострення бойових дій, а от захищати себе від безжальних інформаційних атак – цьому, на жаль, нам ще вчитися і вчитися. Як розпізнавати брехливі новини – розповідає наша волноваська кореспондентка, яка два роки тому пройшла курс медіаграмотності від «ГРОМАДИ Схід» і отримала сертифікат медіатренерки.

Восени 2021 року Інститут масової інформації оприлюднив «Білий список» найякісніших онлайн-медіа України. До нього увійшли такі видання як Суспільне, Громадське, Ліга, Еспресо, Бабель, Радіо Свобода, НВ, Українська правда. Ці видання пройшли також іспит на дотримання стандартів професійної журналістики: точності, оперативності, повноти, достовірності, балансу думок, відокремлення фактів від суджень.

Найбільш маніпулятивними визначені видання Страна, 112ua та ZIK. А сайтом з найгіршими показниками щодо журналістських стандартів – Політека. Були навіть випадки, коли ці медіа видавали за факти новини з сатиричного сайту UaReview, всі матеріали якого повністю вигадані (як от жарти щодо львівського метро, якого не існує).

Окремо зауважу, що соціальні мережі я також вважаю ненадійними джерелами інформації, навіть якщо на них поси-

лаються ЗМІ. Пост чи блог – це точно не новинні джерела. Якщо ж вони містять важливу інформацію, журналісти мають перевірити її через офіційні канали.

2. ШУКАЮ ОЗНАКИ МАНІПУЛЯЦІЇ, ПОЧИНАЮЧИ ІЗ ЗАГОЛОВКУ

Ніколи не відкривайте новину, якщо «провокативність» заголовку суперечить здоровому глузду. Бо саме у заголовках містяться ознаки того, що зараз вами будуть маніпулювати. Якщо вам подають інформацію із заголовком «Сенсаційний поворот у переговорах по Донбасу: все дуже жорстко» – просто проігноруйте її. Не відкривайте, не дивіться, не слухайте – елементарна гігієна.

Все, що у медіапросторі просувається під емоційними гаслами «Читати всім!», «Шокуюча правда про...», «Нарешті! Стало відомо, що...», «Це відео підірвало мережу!» – створюється з метою привертання уваги. Часто назва такого матеріалу не має нічого спільного з його

вмістом або спотворено передає суть. Але мета досягнута – сайт чи канал отримує відвідуваність. А штучно зацікавлений споживач – викривлену реальність та нерви.

Цей прийом українські ЗМІ доволі «успішно» використовують і після заголовків: зловживають емоціями, маніпулюють поняттями або перебільшують. Адже чим більше у людей емоцій – тим вище рейтинг. Звичайно ж, емоції бувають різні, але найбільш шкідливими вважаються все ж такі негативні. Саме тому телевізійники люблять навіть нейтральну новину перетворити на трагічну, а вечірні новини – на коктейль зі скандалів та смертей.

Я знаю про «концепцію шести С і одного Г» (СТРАХ, СКАНДАЛ, СЕКС, СЕНСАЦІЯ, СМЕРТЬ, СМІХ, ГРОШІ), яку журналісти використовують для зацікавлення аудиторії, тож на емоції мене не розвести. Хіба що на посміятися. А медіа, які до того ж вживають ярлики, провокативні терміни, вирвані з контексту фрази та обливання когось брудом, я вважаю «сміттярками» або «зливними бачками». Іх – теж до «чорного списку».

3. АНАЛІЗУЮ ПОВІДОМЛЕННЯ

Якщо мої фільтри пропустили попередні пункти, я пристаю власне до змісту. Тобто аналізую, чи нейтрально подається інформація (а як ні, то кому це може бути вигідно), чи не є вона рекламною (замовні статті часто не маркуються у пресі як оплачена реклама), чи не використовуються у тексті узагальнення («Маріупольці підтримують таку-то ініціативу») або суб'єктивні оціночні судження, не обґрунтовані цифрами або фактами («Ця програма стане найпотужнішою в історії України»).

4. ОЦІНЮЮ РІВЕНЬ ЕКСПЕРТНОСТІ

Деякі канали я припинила дивитися просто через те, що фейкові фахівці, які у студіях програм оголошуються експертами, викликають у мене зневагу до редакційної політики як такої.

Начебто всі розуміють, що шкільну реформу, наприклад, може коментувати вчителька, а правові питання – юрист. То чому нас не бентежить, коли одна й та ж людина просторікує сьогодні про фінанси, а завтра – про вакцинацію? Адже справжній експерт коментує тільки ту тему, з якої має фахові знання. І тільки шахраї, невігласти та політичні авантюристи готові з цілковитою впевненістю відповідати на будь-які запитання.

Це виглядає як в тому жарті: «Звіди сьогодні взялося стільки аграріїв? Нормальні ж вчора були вірусологи!». Але мені чомусь не смішно. Тому я завжди цікавилася досвідом експерта та його репутацією: наскільки притомними були попередні заяви, чи підкріплені фактами. Також звертайте увагу на емоційність у висловлюваннях – фаховий експерт рідко коли дозволяє собі гучні безпідставні заяви. Надлишок емоцій може свідчити про намір спровокувати збурення серед людей, поляризувати їхнє ставлення до проблеми.

Звісно, спочатку може бути складно розрізнити всі ці тонкощі. Але якщо постійно тренувати свій мозок та вдумливо аналізувати інформацію, ви не лише згодом станете медіаграмотною людиною, а й суттєво покращите своє психічне здоров'я.

● Анастасія ХАРИНА/Громада

ВОВКИ! ВОВКИ!! ВОВКИ?

✓ Ще один пункт інформаційної гігієни – для просунутих користувачів інтернету. **Маєте сумніви – звертайтеся до дітей та онуків, вони допоможуть.**

✓ **Мешканка Волноваського району нещодавно дописала у соцмережі, що бачила у лісі вовків.** До публікації вона додала фотографію трьох хижаків. Більшість моїх знайомих чомусь не піддали сумніву, що фото може не належати авторці посту, і почали активно поширювати її допис мережею.

✓ **А ось я перевірила зображення за допомогою спеціального сайту <https://tineye.com>.** Цей ресурс допомагає побачити першоджерело зображення та порівняти фото з оригіналом. Виявилось, що фото вперше було опубліковано 2014 року, і 69 сайтів потім використовували його як ілюстрацію до своїх матеріалів.

✓ **Походження світлин можна також перевіряти через традиційний пошуковий запит Google-зображення. А ось пе-**

ревірити втручання у зображення та знайти використання фотешопу можна через онлайн-сервіс FotoForensics, створений криміналістами для визначення справжності цифрових документів і фото.

